

ÂŞIKLIK GELENEĞİ VE ÂŞIK İSMAİL TEZANÎ'NİN ÂŞIKLIK GELENEĞİ İÇİNDEKİ YERİ

Dr.Hüseyin Kürşat TÜRKAN*

ÖZ

Sosyo-kültürel bağlamda Türk Dünyası'nda önemli bir görevi ifa eden âşıklık geleneği, sözlü kültürel ortamdaki doğmuş olmakla beraber bir disiplin çerçevesinde nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelebilmiştir. Geleneğin temsilcileri belindeki saz ve dilindeki söz ile çağının tanığı ve toplumların sözcüsü olmuşlardır. Âşıklar, sözlü gelenekte yer alan ve yaşatılan kültürel ürünlerle beslenip toplumun yaşam biçimini, kültürünü, duygu ve düşüncelerini söz ve şiirlerle, sazı ve sözünü halka sunan ve yaşatan kişiler olmuşlardır. Âşıklar, içinde yaşadığı toplumun, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal olaylar karşısındaki duygu ve düşüncelerine her çağda, her ortamda tercüman olmuşlardır. Halkın çeşitli olaylar karşısındaki his ve duygu, düşünce ve tepkilerini ifade ederken de onun öz, sade konuşma dilini son derece ustalıkla kullanmıştır. Fuat Köprülü'nün de ifadesiyle âşık, çaldığı sazla kendilerinin veya başkalarının şiirlerini icra eden şair çalgıcılardır. Belirtilen gelenek çerçevesinde Âşık İsmail Tezanî, yaşadığı dönemde unutulmaya yüz tutmuş olan âşıklık geleneğine ciddi hizmet ve katkıları olmuş bir kişidir. Tezanî, gerek sanatı ve eserleri gerek edebî şahsiyetiyle 20. yüzyılın âşıklarından birisi konumundadır. Âşık İsmail Tezanî, eserlerinde halkın ortak duygu ve düşüncelerini ifade edebilecek tarzda bir dil kullanmış olmakla beraber, çağın olaylarına hiçbir zaman seyirci kalmayan duyarlı bir âşıktır. O, yeri geldiğinde ait olduğu toplumun gözü, kulağı ve dili olmayı başarabilmiş bir kişiliktir.

Anahtar Sözcükler: Kültür, Toplum, Âşık, Âşıklık Geleneği, İsmail Tezanî.

PLACE IN LOVE WITH ISMAİL TEZANÎ THE MINSTREL MINSTREL TRADITION AND TRADITION

ABSTRACT

Representatives of the tradition with their stringed instruments on their waist and word on their tongue, had been witness of their age and voice of their society. Minstrels which are the representatives of mentioned tradition; had been nourished with products that were partaking and being conserved in verbal tradition. In other words; minstrels had been people who presented and conserved society's life style, culture and attitudes with their word and stringed instrument. Minstrels had articulated the attitudes of the society they live in,; against economical, social, cultural and political events; at all ages and all occasions. While articulating the senses, feelings, thoughts and reactions of the community; they used community's own, plain verbal language with extreme mastership. Also with the expression of Fuat Köprülü; minstrels are poet-instrumentalists that perform their or someone else's poems with the stringed instrument they play. Minstrel Ismail Tezanî, is a person who has serious services and contributions to the minstrel tradition which was due to being forgotten. With his art and literal personality Tezanî, is

---

*Dr.Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, khturkan@gmail.com

one of the important minstrels of 20th century. Minstrel Ismail Tezanî, using language at his works in a manner that can articulate community's feelings and thoughts; is a caring minstrel who never was a mere on looker to age's events He is a personality who has succeeded in being the eye, ear and tounge of the society he blonged, if need be.

Keywords : Culture, Community, Minstrel, Minstrel Tradition, Ismail Tezanî.

GİRİŞ

Âşık Edebiyatı, bu geleneğin vefakâr temsilcileri âşıklar tarafından XV. yüzyılın sonlarından günümüze kadar zenginleştirilerek getirilmiş, millî kültürümüzün ve güzel Türkçemizin tüm zenginliklerini içinde bulunduran önemli bir kültürel etkinliğimizdir (Türkan, 2011: 6). Âşıklık geleneği ve âşık şiiri, sözlü kültür ortamının ürünüdür. Bağımsız bir sosyo-kültürel kurum kimliğiyle 16. yüzyılda başladığı kabul edilen gelenek, günümüzde de sürmektedir. Âşıklık geleneği Türk toplumunun bütün sosyo-kültürel katmanlarınca özümsemiş, Osmanlı döneminden günümüze ortak kültürü oluşturan değerleri bünyesinde barındıran kurumlaşmış bir gelenektir (Çobanoğlu, 2000: 1). Umay Günay, ozanlık geleneğinin 16. yüzyılda birdenbire İslamî tarzda ortaya çıkmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Bu düşüncesini, 11-12. yüzyıllarda teşekkül ettiği kabul edilen Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki "*ozan tipi ve şiir icra geleneği*"nin 16. asırdan günümüze kadar varlığını bildiğimiz Âşık Edebiyatı'ndan farklı olmadığını dile getirerek ispatlamaya çalışmaktadır. Ayrıca Âşık Edebiyatı'nın 16. yüzyılda teşekkül etmeye başladığını ve bugün dahi geleneğin canlı olarak yaşadığı Doğu Anadolu Bölgesi ve Azerbaycan'ın başlangıcından beri bu edebiyatın merkezi olarak düşünülebileceğini ifade etmektedir (2005: 54).

Fuat Köprülü, kökü her ne kadar geçmişe dayansa da Âşık Edebiyatı'nın 16. Yüzyılda inkişâfa başladığını ve 17. yüzyılda tekâmülünü/olgunlaşmasını tamamladığını belirtir. İslamiyet'in kabulünden 16. asra kadar geçen zaman, elimizde geleneğe ait örneklerin bulunmamasından dolayı, gelenek açısından karanlık dönem olarak kabul edilmektedir. Fuat Köprülü, bu döneme ait "*edebî metinler yok denecek kadar az olduğu için*" edebî ve tarihî açıklama yapmanın mümkün olmadığını ifade eder (1962: 29-30). 16. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar oluşumunu tamamlayan Âşık Tarzı Türk Halk Edebiyatı, 17. yüzyılda artık geleneksel kuralları iyice belirginleşmiş; temsilcilerinin (âşıklar) nitelikleriyle onların ortaya koyduğu ürünlerin biçim ve türleri, ezgili olanların makamları ve bu ürünlerin icra şartları artık iyice belli kalıplara oturmuş bir edebiyat olarak kendisini göstermeye başlar. 18. yüzyıl ise âşıkların Divan şiirinden (aruzdan) daha çok etkilendiği bir yüzyıldır. 19. yüzyılda aruzlu şiirler yazan şairlerin varlığı dikkat çekmektedir (Kıraç, 2013, 298-299). Aruzla yazan halk şairleri çok olmamakla beraber Âşık Ömer, Gevheri, Dertli, Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihni bunlar arasında en tanınanlarıdır. Söz konusu âşıklar, "*Divan, Selis, Satranç, Kalenderi, Semai, Vezn-i Aher*" gibi nazım biçimleriyle aruzun farklı kalıplarını kullanarak şiirlerini yazmışlardır. Keza, Divan Edebiyatı'nın büyük şairlerinden Şair Nedim'in de halk şairlerinden etkilenecek 11 heceli, 6+5 duraklı "*Sevdiğim cemalin çünkü göremem/ Çıkmasın hayalin dil-i şeydadan*" diye başlayan bir şiirinin (türkü)

olduğunun, ancak Divan Edebiyatı için söz konusu bu durumun yaygın olmadığına burada vurgulanması gerekir.

Âşıklar tarafından yüzyıllar boyunca tüm içtenliğiyle icra edilmiş olan Âşık Edebiyatı, şüphe yoktur ki Türk sözlü kültürünün ve Türk Halk Edebiyatı'nın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Türk milletinin geçirdiği tarihî ve coğrafi değişimler neticesinde farklı adlarla kurmuş oldukları devletlerin yaşam tarzları ve özellikle de göçebe hayattan yerleşik düzene geçiş süreçleri, ulusumuzun sosyo-kültürel bağlamda birçok değişimini de beraberinde getirmiştir. Bu değişimlerin başında kuşkusuz "kam"dan, "ozan"a; "ozan"dan, "âşık"a değişim ve dönüşümü görebiliriz (Türkan, 2011: 6). Türk halk şairlerine baksıdan sonra verilen diğer bir isim ise "ozan"dır. "Oğuzcada halk şairi/musikîşinas manasında kullanılan bir sözdür. Ozanlar hakkında Dede Korkut hikâyelerinde şu malumat verilmektedir: Bunlar hususi bir zümre teşkil ederler. Elleri kopuzları ilden ile, obadan obaya gezerler, kopuz eşliğinde Oğuz destanları söylerler." (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1990:163-164). Gelenek kelimesi bünyesinde bir sürekliliği barındırdığı için bu edebiyatın genelde bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Daha sonra içine girilen kültür dairelerinin özelliklerine göre gelenekteki değişen yönler tespit edilmelidir. Bu gelenekteki değişimin en büyük göstergesi İslamiyet öncesi ve sonrasında meydana gelen adlandırma farklılığıdır. Bu adlandırma, icra edenlerin gelenekteki ozan ve âşık isimleriyle yapılmaktadır. Âşık Edebiyatı'nın temsilcileri 16. yüzyıla kadar "ozan" adını kullanırlarken 17. yüzyılda bu kelime olumsuz anlamda kullanılır olmuş ve tasavvufun da etkisiyle bu edebiyatın temsilcileri arasında "âşık" adı yaygınlaşmıştır (Sakaoğlu, 1998: 369). M. Öcal Oğuz, "âşık" için; "*âşık teriminin saz çalan, usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişen, belli bir meslekî zümreyi meydana getiren, irticali olan, atışma yapabilen ve bade içtiğini söyleyen veya en azından bunların büyük çoğunluğunu bünyelerinde toplayan şairleri içine alması gerektiğini söyleyebiliriz.*" demektedir (Oğuz, 1994: 21).

Âşık Tarzı Türk Halk Edebiyatı'nın genel olarak Türk Edebiyatı içindeki yeri konusuna gelince; bu edebiyat âşıklar tarafından meydana getirildiği için bir "*âşıklar zümresi edebiyatı*"dır. Fakat bu âşıklar zümresinin diğer edebiyat zümrelerine (Divan, Tanzimat, Servet-i Fünûn edebiyatları gibi) göre daha millî, yerli ve halk geleneğine tamamen uygun bir edebiyatı (halkın edebiyatını) temsil ettiklerini unutmamak gerekir. Âşıklar, halkın bu geleneksel ve çoğunlukla da yöresel kültürüyle yoğrularak yetişmektedirler. Onların ortaya koydukları eserler de tamamen içinde yetiştikleri halka hitap eden, onların duygu ve düşüncelerini yine halk diliyle ifade eden eserlerdir. Âşıklar, ancak halkın bu geleneksel kültürünü işleyip yaşatabildikleri oranda görevlerini yerine getirebilmiş sayılmaktadırlar. Bu gelenekte yalnızca biçimsel olarak halk şiiri kurallarına uygun şiir oluşturmak ya da sadece usta âşıkların eserlerini (usta malı) kullanarak onları icra etmek, saz ve ses sanatçılığı yapmak suretiyle âşıklık sıfatı kazanmak söz konusu değildir. Âşıkların her şeyden önce mensup oldukları kültürün en azından kendi yöresel özellikleri ve inceliklerini çok iyi bilmesi, bu kültürü sosyal çevresiyle birlikte kendi özünde yaşaması ve bu yöresel kültürün yanı sıra millî kültüre de elden geldiğince vâkıf olması gerekmektedir. Ancak bu kültürel birikim sağlandıktan ve bu kültürü sazlı-sözlü icra edebilme kabiliyeti geliştirildikten sonra diğer evrensel bilgi ve birikimlere doğru gidilebilir (Kıraç, 2013: 302). Eski çağlardan beri Türk kültürü

hayatı içinde bir “*kültür taşıyıcılığı*” veya “*kültür temsilciliği*” görevini üstlenmiş olan âşıklarımızın değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulacak kıstasların başında saz çalıp çalmama ölçüsü gelmektedir. Bununla birlikte, her saz çalan kimsenin de âşık sayılamayacağı bilinen bir gerçektir. Âşık, bir saz şairidir. Yani o, sazı eşliğinde yalnızca “*usta malı*” deyişler söyleyen bir sanatçı değil; aynı zamanda âşıklık ve halk şiiri tarzında şiir söyleme geleneğinin bilincinde olarak, güfte oluşturarak bunu bir beste ile icra edebilen halk sanatkarıdır. Âşığın “*sazlı-sözlü*” icrasından kastedilen şey, onun halk geleneğindeki ezgi anlayışına (makam) uygun beste ile halk şiiri kurallarına uygun güfteyi vücuda getirip sazıyla sözüyle icra etmesidir. Bu kabiliyete sahip olan âşık, hem bu yolla eserler verirken hem de “*usta malı*” eserleri icra edebilir. Âşığın doğaçlama şiir söyleyebilmesi, yine doğaçlama atışma yapabilmesi ya da badeli âşık (Hak âşığı) olması, onun âşıklık niteliğini daha da güçlendiren özelliklerdir (Türkan, 2011: 25-26). Oğuz, ayrıca son yıllarda çeşitli kuruluşlarca düzenlenen şenlik, bayram, festival, yarışma gibi organizasyonlara “*âşık*” unvanıyla katılan, ancak âşıklığın belirtilen özelliklerine sahip olmayan şairlerin varlığı göz önüne alınarak, “*halk şairi*” teriminin kullanılmasının kaçınılmaz hâle geldiğini belirtmektedir. Oğuz, bazı araştırmacıların ise “*halk şairi*” teriminin “*âşık*”tan farklı bir şair tipinin adı olması gerektiği konusunda görüş belirttiklerini söylemektedir (Oğuz, 1994: 22).

Âşık tarzı şiir geleneği, Türk Edebiyatı içerisinde millî kültürümüze sahip çıkılması, millî kültürümüzün yayılması ve yaşatılması bakımından çok farklı ve önemli bir yere sahiptir. Âşık tarzı kültür geleneğinin en önemli yapı taşlarından biri de şüphesiz ki nesilden nesile gerek sözlü gerekse de yazılı olarak aktarılıp bu geleneğin izlerinin günümüzde bile tüm canlılığı ve güzelliğiyle yaşatılıyor olmasıdır. Âşık tarzı şiir geleneğinin bu özelliği, onu yüzyıllar ötesinden bugüne; Orta Asya’dan Anadolu’nun en ücra noktalarına kadar tanınıp yayılmasına da olanak sağlamıştır (Türkan, 2011: 6). Edebiyat ilmiyle uğraşan birçok bilim adamı, günümüzde âşıklık geleneğinin zayıflaması ve azalması noktasında hemfikirdirler. Bu noktada özellikle Erman Artun, geleneğin zayıflama nedenlerini özetleyerek birçok bilim adamının görüşüne tercüman olmuştur;

1. Âşıklık geleneğini besleyen sözlü gelenek zayıflamıştır.
2. Usta-çırak ilişkisi artık çözüme noktasına girmiştir.
3. Usta âşıkların yeni âşıklar üzerindeki denetimleri azaldığı için yeni âşıklar, geleneği tam olarak uygulayamamaktadır.
4. Geleneğe sevdalı dinleyici kitlesi ciddi ölçüde azalmıştır (Artun, 2008: 81).

Âşıklık geleneği içerisinde ilk temsilcilerinden başlayarak günümüze kadar pek çok âşık yetişmiştir. Bu âşıklar arasında saz çalıp irticalen şiir söyleyenlerin yanı sıra saz çalmayıp şiir söyleyenler de vardır. Saz çalıp irticalen şiir söyleyen âşıklarından biri de Âşık İsmail Tezanî’dir. Sazı ve sözüyle âşıklık geleneğinin bir temsilcisi olan Tezanî, gerek usta malı gerekse de kendi deyişleriyle bu geleneğin güçlü bir temsilcisi olarak sanatını farklı kültürel ortamlarda icra etmiştir. 16. yüzyılda Anadolu’da ortaya çıkan âşıklık geleneği 17. yüzyılda en parlak dönemini yaşamış, 18. ve 19. yüzyıllarda sayıca fazla âşık yetişmesine rağmen söz konusu gelenek önceki yüzyıllarda görülen önemini gün geçtikçe çeşitli nedenlerden dolayı yitirmeye başlamıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise maddi ve sosyal hayattaki değişimler sonucu âşıklık geleneğini besleyen şartlar

değişmiş gelenek ciddi anlamda zayıflamaya başlamıştır. Âşık İsmail Tezanî işte tam da böyle bir zamanda geleneğin zayıfladığı, yaşatılmaya çalışıldığı bir dönemde âşıklık geleneğinin önemli bir halkasını oluşturan âşıklardan birisi olmuştur. Bu çalışmada genel hatlarıyla âşıklık geleneği ve Âşık İsmail Tezanî'nin hayatı, sanatı ve şiirleri üzerinde durulacaktır.

1. Âşık İsmail Tezanî

1.1. Hayatı:

Anne adı Selvinaz, baba adı Ali Osman olan İsmail Tezanî, 01.01.1965'te Gümüşhane'nin Şiran ilçesinin Gökçeler köyünde dünyaya gözlerini açmıştır. Binali ve İhsan adında iki ağabeyi, Münire ve Ayhan adında iki kardeşi vardır. Asıl adı Şahismail Saatçi'dir. İlkokul üçüncü sınıfa kadar Gökçeler köyünde, dördüncü ve beşinci sınıfı ise Şiran İlkokulunda tamamlayıp Ankara'ya göç etmiştir. Tezanî, ortaokulu Ankara'da Ulubey Ortaokulunda tamamlamıştır. Ortaokul yıllarından sonra şiir yazma ve saz çalma merakıyla birçok âşık meclislerine katılmış ve bu geleneği yakından izleme fırsatı bulmuştur.

Âşık İsmail Tezanî, gelenek içerisinde ustasının olmadığını söylerken kendisinden büyük olan bütün âşıkları, ustası olarak gördüğünü vurgulamaktadır. Karacaoğlan, Köroğlu, Dadaloğlu gibi ustalardan etkilenmekle beraber birçok âşığı da etkilemiş ve geleneğin özelliklerini aktarmada ustalık görevini de üstlenmiştir. Âşıklık geleneğinin kültürel yapısına hâkim olan Âşık İsmail Tezanî, bu geleneği günümüzde de canlı tutmaya çalışan insanlardan biridir. Yine Tezanî'den edindiğimiz bilgilere göre o, badeli bir âşık değildir. Onun görüşüne göre badeli mefhumu çok eski zamandaki usta âşıkların yaşamış oldukları bir süreçtir. Günümüzdeki âşıklardan birkaç istisna dışında çoğunun badeli olduğuna inanmamaktadır.

1.2. Mahlas Alması:

19 yaşına gelen Tezanî, hayatında ilk olarak âşıklar meclisinde eserlerini icra etme ortamı bulur ve birçok âşığın beğeni ve takdirini kazanır. O günden sonra usta âşıkların da yönlendirme ve cesaretlendirmeleriyle âşıklar bayramına, radyo ve televizyon programlarına katılan Tezanî, birçok takdir belgesi, madalya ve ödül alır. Tezanî, bugüne kadar almış olduğu ödüller arasında özellikle 2002'de Kültür Bakanlığı tarafından yapılan Cumhuriyet Şöleni etkinliğinde jüri tarafından almış olduğu ödülün çok farklı bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Şahismail Saatçi'ya "Tezanî" mahlası, bu jüri tarafından uygun görülerek verilir. Mahlası olan Şahismail Saatçi, 2002'den sonra "Tezanî" mahlasını şiirlerinde kullanır.

1.3. İrtibatta Olduğu Âşıklar:

Âşık İsmail Tezanî, 1987 yılından bu yana İzmir'de yaşamını sürdürmektedir. Beraber meydan tutup çalıp söylediği kadim dostları mevcuttur. Bu dostlarından Âşık Murat Çobanoğlu (Rahmetli), Âşık Yaşar Reyhani, Âşık Ahmet Poyrazoğlu, Âşık Orhan Üstündağ, Âşık Vahit Köroğlu, Âşık Umut Coşkuni, Âşık İsmail Azeri, Âşık Günay Yıldız, Âşık Erol Çoskunoğlu, Âşık Erol Ergani, Âşık Coşkun Şamiloğlu, Âşık Nuri Çırağ, Âşık Dursun Doğan, Âşık Hilmi Şahballı, Âşık İsrail Öztürkoğlu, Âşık Mahmut Karataş, Âşık Sabri Yokuş, Âşık İlgar Çiftçioğlu, Âşık Yüksel Yıldızoğlu, Âşık İhsan

Yavuzer, Âşık Ali Dadaşoğlu, Âşık Mustafa Aydın, Âşık Muhsin Yaralı, Âşık İsmail Aladağlı, Âşık Murat Derdiyar, Âşık Enver Gürkani, Âşık Veysel Yıldırım, Âşık Temel Turabi, Âşık Mustafa Gurbanoğlu, Âşık Yılmaz Gülşadi, Âşık Ali Oltulu, Yaşar Demir, Âşık Ebubekir Zaman, Âşık Kemal Yıldız, Âşık Bülent Gülşadi'ye ayrı bir muhabbet ve saygı duymaktadır.

1.4. Tezanî'nin Şiirlerinde Muhteva:

Âşıkların büyük bir bölümünde olduğu gibi Âşık İsmail Tezanî'de de İslamî unsurlar kendisini hissettirmektedir. Allah ve peygamber sevgisinden halife sevgisine kadar pek çok içerik, âşığın şiirlerinde kendisini hissettirmektedir. Bu bağlamda özellikle Âşık İsmail Tezanî'nin şiirlerinden farklı beyit ve dörtlükler örnek olarak gösterilebilir.

“Zamanını boş geçirme güne yazık değil mi

Tövbe eyle dene baştan yazık değil mi

Göstermelik değil kalpten yaşayalım İslam'ı

Peygamber'in bahşettiği dine yazık değil mi”

Tezanî, bu dörtlüğünde zamanı boşa geçirmenin israf olarak algılandığı İslam'da bireylerin tövbe ederek Peygamber'in bahşettiği İslam'ı samimiyetle yaşamaları gerektiğini dile getirmiştir.

“Her zaman Mevla'yı zikrederim

Ederim Kerim'i bildiğim için

İçinde bin sır var ya seddar derim

Derim bu yaşıma geldiğim için

İçin için zikrederim ya âlim

Alim feddan celil şükür ya halim

Halim diyorsun ki sabır ya kulum

Kulun bilir âşık olduğum için”

Dörtlüklerde, mükemmel ve kusursuz yaratılma sırrından dolayı yüce Mevla'nın her daim zikredilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

“Ben ölseydim resulün yerine

Ali, Osman, Hamza, Ömer erine

Hakk âşığı oldum amma derine

Yunus gibi inemedim geç kaldım”

Dörtlükte, Allah'ın yüzü suyu hürmetine kainâtı yarattığı resulünün sevgisi, ona duyulan sevgi ve muhabbet dile getirilmiştir.

“Ellerini aç da Mevla'ya yalvar

Mü'minin duaya ihtiyacı var”

Beyitte, mü'minlerin her zaman birbirlerine içten ve samimiyetle yapacakları duaya ihtiyaçlarının oldukları ifade edilmiştir.

“Kurtuluş İslam'dır sağlamsa dinin

Ne yazık ki belli değil encemin

İnançlı ihlâslı olan mü'minin

Misk-i anber gülü kokar üstüne”

Dörtlükte, ancak ve ancak son ve hak din olan İslamiyet'in kurtuluşa vesile olacağı dile getirilmiştir.

Tezanî, kimi dörtlüklerinde de dinin direği olan namaz ibadetini dile getirmektedir.

“Tezanî şükür çalmanın imansıza sazını

Elhamdülillah çok şükür hep istedim azını

Ebubekir Osman gibi kıydın mı namazını

Beyhude boş gelip geçti düne yazık değil mi”

“İçin için deme benim derdim çok

Çok şükür ki iyi olmayan yaram yok

Yok olsa da çare yine karnım tok

Tokum namazımı kıldığım için”

“Ezanı duymayan her baş ağırır

Duymaz mı kulağın kime bağırır

Hoca minarede bizi çağırır

Namaza gidelim çay yarım kalsın”

“Okuyun geride bir şeyler koydum

Namazın farzında hocaya uydum

İnanın gözüm yok dünyaya doydum

Şerbet senin olsun bal senin olsun”

Âşık İsmail Tezanî'nin kimi şiirlerinde hadis-i kutsîlerden etkilendiği göze çarpmaktadır. Nitekim Hz. Muhammet'in "Midenin üçte birini yemeğe, üçte birini suya, üçte birini de boş bırakıp nefes almaya ayrılmalıdır." hadis-i şerifi, Tezanî'de şöyle vuku bulur:

*"Fazla yemek yeme rahatsız eder
Yeme diyorum doy yarım kalsın"*

*"Emin ol her şeyin fazlası zarar
Şeytanın emriyle verilmez karar"*

Tezanî, aşk ehli olan âşıkların hâliyet-i ruhaniyetleriyle hem-dem olmuş ve onların içsel durumlarını diğer âşıkların diline tercüman olacak şekilde "lep değmez" türüyle dile getirdiği şiir ise şöyledir:

*"Çektiği Allah'a ayan
Hâli dertli âşıkların
Nerede sesini duyan
Dili dertli âşıkların*

*Gerçekleri göre göre
Gidiyorsun lakin nere
Ya Kur'an der ya sure
Dalı dertli âşıkların*

*Gün gelir öldürür gahir
Yedik ağu içtik zehir
Altı tel üç tane şiir
Gülü dertli âşıkların*

*Gönülden geliyor sızı
Her günü kış, yoktur yazı
Dertli dertli çalar sazı
Teli dertli âşıkların*

Tezanî'de yara çoktur.

Hani ya nerede doktur

Giden gider gelen yoktur

Yolu dertli âşıkların”

Âşık İsmail Tezanî, bu dünyanın fani ve geçici olduğunun bilincinde olan bir kişidir. Tezanî, dünyadan vazgeçmişlik durumunu ehl-i tasavvuf anlayışıyla “*Senin Olsun*” isimli şiirinde dile getirmiş ve bu şiiri birçok âşık tarafından beğenilerek çeşitli ortamlarda icra edilmiştir. Âşığın söz konusu şiiri şöyledir:

“Bu yalan dünyada gözüm yok

Servet senin olsun mal senin olsun

Öldüğümde toprak olur bedenim

Para senin olsun pul senin olsun

Ecel şerbetini içtikten sonra

Bedenime kefen biçtikten sonra

Bu fani dünyadan göçtükten sonra

Ara köşe bucağ bul senin olsun

Milletin o anki hâlini görsem

Canlı kalanlara nasihat versem

Bir gün hepinize veda edersem

Sazımda sır saklı çal senin olsun

Âşık Tezanî der ne olur uyanın

Kalbi olmaz kuru taşın kayanın

Her şeyi boş rüya yalan dünyanın

Ben fayda göremedim al senin olsun”

Âşık Tezanî, günümüzde maruz bırakıldığımız yozlaşmaya karşı çıkan ve bu duruma içerleyen sesiz kalmayan bir âşıktır. İsmail Tezanî, söz konusu duruma başkaldırısını “*Son Zamanlarda*” isimli şiiriyle dile getirmektedir. Tezanî'nin karakter özelliklerini tüm içtenliğiyle yansıttığı söz konu şiir şöyledir:

“Eskiden yüzde yüz adam var idi

Yazık ona düşmüş son zamanlarda

Adam gibi adam olmak zor idi

Eyvah fena düşmüş son zamanlarda

*O eski muhabbet sohbetler hani
Harbi delikanlı Ahmetler hani
Oğuzlar, Fatihler, Mehmetler hani
Kel Orhan'a düşmüş son zamanlarda*

*Bir oyunda hile varsa sezerdik
Dostu tutar düşmanı ezerdik
Her yerde başımız hep dik gezerdik
Şimdi öne düşmüş son zamanlarda*

*Ben köylüyüm dağda koyun güderdik
Hazan tarlalarda bir ömür verdik
Milliyetçilikte başta giderdik
Yazık sona düşmüş son zamanlarda*

*Belki de Tezanî üşüttü derler
Belki de arkamdan kıs kıs gülerler
Doğruyu yazmasam küfür ederler
Sanma çene düşmüş son zamanlarda”*

Mevcut koşullar karşısında çözümsüzlük hissine kapılma anlamına gelen çaresizlik; çıkış yolu bulamama, aciz kalma, yetkin olamama durumudur. Aslında bir insanın olgunlaşabilmesi için söz konusu hissi durumun yaşanılması inancında olan Tezanî, hayatının birçok evresinde çaresiz kalmış ve bu durumun âşıklık istidadında kendisine çok şeyler kazandırdığını ifade etmiştir. Tezanî, “*Ne Yapayım*” isimli şiirinde çaresizlik duygusunu icra etmiştir. Söz konusu şiir ise şöyledir:

*“Gönül bahçesine bir fidan diktim
Büyüyüp de dal vermedi ne yapayım
Artık kovanlardan elimi çektim
Arı oğul bal vermedi ne yapayım*

Türlü türlü engel çıktı önüme

*Filiz verdim dediler ki büyüme
Yıllar geçti dönemedim köyüme
Zalim felek yol vermedi ne yapayım*

*Aç mezarı var mı bilmem kim ölmüş
Emeksiz yemekler rızık değilmiş
Benim nasibim de bu kadar imiş
Yüce Mevla bol vermedi ne yapayım”*

Eleştirel bir kimliğe de sahip olan âşık Tezanî, çevresinde olan aksaklıklara hiçbir zaman seyirci kalmamış ve bu durumu şiirlerinde fırsat buldukça dile getirmiştir. Bir nev’i taşlama türünden görülebilecek söz konusu şiirlere örnek olarak farklı dörtlükler örnek gösterilebilir.

*“İşini bilmeyen acemi usta
Yaptığı duvarı yıkar üstüne
Çaresiz kulağı gelecek seste
Yazık harcın suyu akar üstüne”*

*“Otel yoktu bir sokakta
Kaldım yine para verdim
Sabah katlım abdestimi
Aldım yine para verdim*

*Sazı kaptım birdenbire
Ben de anlamadın nere
Davet edildiğim yere
Geldim yine para verdim”*

*“Şehirde geçinmesi zor oldu
Evin yok kiraya girersen para
Geniş dünya garibana dar oldu
Zenginlik hayali kurarsan para”*

1.5. Tezanî'nin Şiirlerinde Sanat:

Edebî sanat; edebiyatta anlatımı zenginleştirmek, renklendirmek ve daha çarpıcı bir duruma getirmek için temelde benzetme esasına dayalı söz ve manaya bağlı anlatım inceliği ve özelliğidir (Türkan, 2011: 146). Sanatçı ruhu, kimliği ve anlayışına sahip olan Âşık İsmail Tezanî, eserlerinde edebî sanatlara zaman zaman yer vermiştir. Bu sanatlardan özellikle çokça kullanılan ve bilinen sanatlara örnek verilecektir.

Herhangi bir olayın eksik yönünü irdelemek veya kişiyi iğnelemek maksadıyla bir sözün ifade ettiği anlamın tersini düşündürecek biçimde kullanılmasına "Tariz" denir. Tariz sanatının tam bir cümle ile yapılacağı unutulmamalıdır (Kocakaplan, 1992: 128). Âşık Tezanî, "Sende Vur" isimli şiirinin genelinde tariz sanatını kullanmıştır.

"Herkes bir kaya vurdu

Sen de vur Ahmet emmi

Arama stres topu

Sen de vur Hasan emmi"

Farklı köklerden gelerek anlam bakımından birbirlerinin zıttı olan sözcüklerin kullanılmasına "Tezat" denir (Türkan, 2011: 191).

"Kötü cezasını çeksin

İyi isen güleceksin" beyitinde "iyi-kötü" sözcükleriyle tezat sanatı kullanılmıştır.

"Tabi takdir onun haşa

Ben ölürsem sen çok yaşa" beyitinde "ölmek-yaşamak" sözcükleriyle tezat sanatı kullanılmıştır.

"Doğru olmaz yanlış görmek

Hayali kale devirmek" beyitinde "doğru-yanlış" sözcükleriyle tezat sanatı kullanılmıştır.

"Geniş dünya garibana dar oldu

Zenginlik hayali kurarsan para" beyitinde "geniş-dar" sözcükleriyle tezat sanatı kullanılmıştır.

Herhangi bir manzumede söz arasına sıkıştırılan, herkes tarafından bilinen bir olaya, bir inanca, tanınmış bir şahsiyete vb. işaret etmeye yani anımsatmaya "Telmih" denir. Telmih sanatı ile Teyriye, Teşbih ve Tariz sanatlarını karıştırmamak lazımdır (Kocakaplan, 1992: 148). Âşıklık geleneğinin temsilcilerinden İsmail Tezanî, bu sanatı da tüm incelikleriyle kullanmıştır.

"Mecnun oldum deli gibi

Kuru meyve dalı gibi

Sen olmasan ölü gibi

Yaşıyorum sen neredesin" dördlüğünde "Leyla-Mecnun" olayı anımsatılmıştır.

“Lokman Hekim sarsın yaralarımı

Allah bilir kalbimdeki yarımı”

Lokman'ın ölümsüzlük iksirini bulduğu ancak bu formülü kaybettiğine dair efsaneler mevcuttur. Formülü nasıl kaybettiği ise değişik kaynaklarda değişik şekillerde anlatılır. Bir efsaneye göre içinde ölümsüzlük iksiri bulunan şişeyi köprüden geçerken düşürüp kaybetmiş, bir başka efsaneye göre ise eline yazdığı ölümsüzlük formülü yağmurda silinmiştir. İslam âlemi için çok önemli bir yeri olan ve hatta suresi de bulunan Lokman Hekim, Tezanî'nin şiirinde telmih sanatıyla kullanılmıştır.

“Ferhat olup dağı yarsam

Ben de hedefime varsam” beyitinde Ferhat ile Şirin halk öyküsünü hatırlatarak “Telmih” sanatını kullanmıştır.

“Halk âşıkı oldum amma derine

Yunus gibi inemedim geç kaldım” beyitinde Yunus Emre'nin hayatı hatırlatılmıştır.

“Leylasız bir Mecnun çöl dolaşamaz” mısrasında “Leyla-Mecnun” olayına telmih yapılmıştır.

Teşhis, kişileştirmek demektir. İntak da konuşurmak (Kocakaplan, 1992: 175). İnsan ve insan dışındaki varlıkları insan gibi duyar, düşünür ve hareket eder hâle getirmeye “Teşhis”; konuşurmaya ise “İntak” denir. Âşık İsmail Tezanî;

“Beni iyi tanır yazdığım kalem

Bu nasıl bir sefa bu nasıl bir elem” beyitinde kaleme insan özelliği vererek “Teşhis” sanatını kullanmıştır.

“Her ağacın var yarası

Silinmeyen hatırası” beyitinde ağaca insan özelliği vererek “Teşhis” sanatını kullanmıştır.

“Yorgun kervan yüksek dağı aşamaz” mısrasında kervana, insanî bir özellik olan yorgunluk vererek “Teşhis” sanatını kullanmıştır.

Aralarında ortak özellik bulunan iki kavram, varlık ya da nesneden zayıf olanının güçlü olana benzetilmesi ile yapılan bir söz sanatıdır. Teşbihte iki ana, iki de yardımcı öge olmak üzere dört unsur bulunur (Türkan, 2011: 147). Tezanî, şiirlerinde teşbih sanatını da kullanmıştır.

“Yetim çocuk gibi eli koynumda

Kalsın diye bekleyenler çok oldu” beyitinde “Teşbih” sanatı yapılmıştır.

Sonuç

Köklü ve zengin bir geçmişe sahip olan âşıklık geleneği nesilden nesile aktarılan bir kültürel yapı taşımızdır. Kökleri ozan-baksılıktan, kam-şaman geleneğine kadar uzanan âşık edebiyatı, tam anlamıyla bir gelenek edebiyatı olup temsilcileri tarafından günümüzde de canlı olarak yaşatılmaktadır. Teknolojinin gelişmesine paralel

olarak geleneğin temsilcileri ve söz konusu gelenek her ne kadar sıkıntı yaşıyor olsa da bu gelenek, vefakâr temsilcileri tarafından yaşatılmaya dün de olduğu gibi bugün de devam edecektir. Bu çalışmayla geleneğin vefakâr temsilcilerinden birisi olan Âşık İsmail Tezanî, hem karakteri hem de sanatı ve eserleriyle tanıtılarak geleneğin maruz kaldığı yozlaşma ateşine bir nebze de olsa su serpilmiştir.

KAYNAKÇA

ARTUN, Erman (2008), **Âşık Edebiyatı Araştırmaları**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2000), **Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü**, Akçağ Yayınları, Ankara.

GÜNAY, Umay (2005), **Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

KIRAÇ, Ekrem (2013), **Türk Halk Edebiyatı**, Gökçe Yayınevi, Denizli.

KÖPRÜLÜ, Fuat (1962), **Türk Saz Şâirleri I-V**, Milli Kültür Yayınları, Ankara.

KOCAKAPLAN, İsa (1992), **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, MEB Yayınları, İstanbul

OĞUZ, M. Öcal (1994), **Yozgat’ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim (1998), “Türk Saz Şiiri”, **Türk Dünyası El Kitabı**, C.3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1990), C.7, İstanbul.

TÜRKAN, Hüseyin Kürşat (2011), **Âşık Kırac Ata (Ekrem Kırac)’nın Hayatı Sanatı ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme**, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

EKLER

Fotoğraf 1. Âşık İsmail Tezanî,

Fotoğraf 2. Âşık İsmail Tezani